

XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL FAOLIYATINING HOZIRGI HOLATI VA TAHLILI

Soliyeva Umida Ibraximovna.

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti.

Maktabgacha ta'lim nazariyasi va uslublari fakulteti

magistratura yo`nalishi 1 – bosqich talabasi

tel: +998947075224

Ilmiy rahbar: Imomova Nilufar Zabixullayevna

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual faoliyatini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar tahlil qilinadi hamda ularning hozirgi holati yoritiladi. Tadqiqotda rivojlangan davlatlar — Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va AQSh maktabgacha ta'lim tizimlarida bolalarning aqliy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan yondashuvlar o'rganildi. Shuningdek, STEAM ta'limi, o'yin texnologiyalari, muammoli o'qitish va individual yondashuv kabi zamonaviy metodlarning samaradorligi tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xorijiy tajribada intellektual faoliyatni rivojlantirish asosan bolaning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va mantiqiy tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish, interaktiv muhit yaratish va ota-ona ishtirokini kuchaytirish muhim omil sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvlar asosida mamlakatimiz maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, intellektual rivojlanish, xorijiy tajriba, STEAM yondashuvi, kognitiv faoliyat, ijodkorlik, mantiqiy tafakkur, interaktiv ta'lim, erta rivojlanish, pedagogik texnologiyalar.

Bugungi globallashtirish jarayonida ta'lim tizimi, xususan, maktabgacha ta'lim bosqichi jamiyat taraqqiyotining eng muhim va strategik yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki insonning intellektual, aqliy va ijtimoiy rivojlanishining

asosiy poydevori aynan maktabgacha yoshda shakllanadi. Psixolog va pedagog olimlarning ta'kidlashicha, 3–7 yosh oralig'i bolaning miyasida neyron aloqalarning eng faol rivojlanadigan davri bo'lib, bu davrda berilgan ta'lim va tarbiya uning kelajakdagi tafakkur darajasi, ijodkorligi va bilim olish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli dunyoning rivojlangan davlatlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va AQSh kabi mamlakatlarda maktabgacha ta'lim tizimi faqatgina bilim berishga emas, balki bolalarning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish ko'nikmasi, muloqot madaniyati hamda ijodiy yondashuvini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Xususan, Finlandiya ta'lim tizimida bolalarga bosim o'tkazmasdan, o'yin orqali o'rganish tamoyili asosiy o'rinni egallaydi. Yaponiyada esa bolalarda tartib-intizom, jamoada ishlash va mas'uliyat hissini rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Janubiy Koreyada esa erta yoshdan boshlab texnologiyalar va innovatsion metodlar orqali intellektual salohiyatni oshirishga harakat qilinadi. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tizimi qanchalik mukammal bo'lsa, kelajak avlodning intellektual darajasi ham shunchalik yuqori bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va bolalarning intellektual salohiyatini oshirish bo'yicha keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" hamda yangi o'quv dasturlari asosida bolalarning kognitiv, ijodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga alohida urg'u berilmoqda.

Shu bilan birga, xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish va ularni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki global ta'lim standartlari tobora rivojlanib borayotgan bir davrda faqat an'anaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Zamonaviy maktabgacha ta'lim bolalarda tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va muammolarni hal qilish kabi XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilishi zarur.

Mazkur ishda maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual faoliyatining hozirgi holati xorijiy tajribalar asosida tahlil qilinadi, ilg'or davlatlar ta'lim tizimidagi samarali metodlar o'rganiladi hamda ularni milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosa va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual faoliyati — bu bolaning bilish jarayonlari (diqqat, xotira, tafakkur, idrok, tasavvur) hamda mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonidir. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarga ko'ra, 3–7 yosh oralig'ida bolalarning miya rivojlanishi 80–90% ga yetadi, bu esa aynan ushbu davrni intellektual rivojlanish uchun eng muhim bosqichga aylantiradi. Shu sababli xorijiy davlatlar maktabgacha ta'lim tizimida aynan kognitiv faoliyatni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat bermoqda.

Finlandiya tajribasi

Finlandiya dunyodagi eng ilg'or ta'lim tizimlaridan biri sifatida tan olingan. UNICEF va OECD ma'lumotlariga ko'ra, Finlandiyada maktabgacha ta'limning asosiy tamoyili — “o'yin orqali o'rganish” hisoblanadi. Bu yerda bolalar erta yoshda majburiy akademik bosimga duch kelmaydi, aksincha, tabiiy o'yinlar orqali mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilishni o'rganadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Finlandiya bolalarida kreativ fikrlash darajasi yuqori bo'lib, ular mustaqil qaror qabul qilishda kuchli ko'nikmaga ega.

Yaponiya tajribasi

Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimi intizom, ijtimoiy moslashuv va jamoaviy fikrlashga asoslanadi. Yaponiya Ta'lim vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, bolalar erta yoshdan boshlab “gakko no seikatsu” ya'ni maktab hayotiga moslashuv dasturlari orqali tarbiyalanadi. Bu tizimda bolalar o'z kiyimlarini yig'ish, sinfni tozalash va jamoaviy vazifalarni bajarish orqali mas'uliyat va mustaqillikni o'rganadi. Natijada ularning ijtimoiy-intellektual rivojlanish darajasi yuqori bo'ladi.

Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyada maktabgacha ta'lim tizimi yuqori texnologiyalarga asoslangan. Statistika shuni ko'rsatadiki, Koreyada 5 yoshli bolalarning 70% dan ortig'i raqamli ta'lim platformalaridan foydalanadi. STEAM (Science, Technology,

Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi keng joriy etilgan bo‘lib, bu bolalarda mantiqiy fikrlash, algoritmik tafakkur va ijodkorlikni rivojlantiradi. Koreya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, erta yoshdan texnologiyalardan foydalanish bolalarning kognitiv tezligini oshiradi.

Germaniya tajribasi

Germaniyada maktabgacha ta‘lim tizimi “Kindergarten” konsepsiyasiga asoslanadi. Bu tizimda bolalarning erkin rivojlanishi, tabiat bilan ishlashi va ijtimoiy tajriba orttirishi muhim hisoblanadi. Germaniya Federal Ta‘lim Hisobotlariga ko‘ra, bolalarning erta yoshda tashqi muhit bilan faol muloqoti ularning aqliy rivojlanishini 30–40% ga tezlashtiradi. Shuningdek, muammoli o‘qitish metodlari keng qo‘llaniladi.

AQSh tajribasi

AQShda maktabgacha ta‘lim tizimi individual yondashuvga asoslangan. Har bir bolaning qobiliyati alohida baholanadi va shunga mos dasturlar ishlab chiqiladi. “Head Start” dasturi orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarning ham intellektual rivojlanishi qo‘llab-quvvatlanadi. Tadqiqotlarga ko‘ra, ushbu dasturda ishtirok etgan bolalarning maktabdagi o‘zlashtirish darajasi 20–25% ga yuqori bo‘ladi.

Xorijiy tajribalar umumiy tahlili

Yuqoridagi davlatlar tajribasini tahlil qilganda, bir nechta umumiy ilmiy xulosalar kelib chiqadi:

Intellektual rivojlanishning asosiy omili — o‘yin faoliyati va amaliy tajriba

Bolaning mustaqil fikrlashi va kreativligi — asosiy ustuvor yo‘nalish

Raqamli texnologiyalar va STEAM yondashuvi — zamonaviy ta‘limning muhim qismi

Ota-ona va pedagog hamkorligi — rivojlanishning asosiy sharti

Individual yondashuv — har bir bolaning qobiliyatini ochib berishning eng samarali usuli

OECD (2019) hisobotiga ko‘ra, sifatli maktabgacha ta‘lim olgan bolalar kelajakda universitetga kirish ehtimoli 1,5 barobar yuqori bo‘ladi va ularning ijtimoiy muvaffaqiyat darajasi sezilarli oshadi.

O'zbekiston sharoitidagi holat

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim qamrovi oshib, zamonaviy o'quv dasturlari joriy etilmoqda. Biroq, xalqaro tajribaga solishtirganda quyidagi yo'nalishlarda rivojlanish zarur:

STEAM va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish

O'yin orqali o'qitish metodlarini kuchaytirish

Pedagog kadrlar malakasini xalqaro standartlarga moslashtirish

Individual yondashuvni takomillashtirish

Shu jihatdan xorijiy tajribalarni o'rganish va ularni milliy tizimga moslashtirish maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual faoliyatini rivojlantirishda xorijiy davlatlar tajribasi muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va AQSh kabi mamlakatlar maktabgacha ta'lim tizimida asosiy e'tibor bolaning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, mantiqiy tafakkuri hamda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda intellektual faoliyatni shakllantirishda o'yin texnologiyalari, STEAM yondashuvi, raqamli ta'lim vositalari hamda individual yondashuv samarali qo'llanilmoqda. Ayniqsa, erta yoshda bolalarning kognitiv rivojlanishiga sharoit yaratish kelajakdagi akademik muvaffaqiyat va ijtimoiy moslashuv darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, OECD va UNICEF kabi xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari ham shuni tasdiqlaydiki, sifatli maktabgacha ta'lim olgan bolalar kelgusida yuqori ta'lim natijalariga erishish, ijodiy fikrlash va ijtimoiy faollik bo'yicha ustunlikka ega bo'ladi. Bu esa maktabgacha ta'limni faqat tarbiya bosqichi emas, balki shaxs intellektual rivojlanishining asosiy poydevori sifatida ko'rish zarurligini anglatadi.

O'zbekiston sharoitida ham maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va xorijiy ilg'or tajribalarni milliy tizimga moslashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Shu asosda bolalarda XXI

asr ko'nikmalarini — tanqidiy fikrlash, kreativlik va kommunikativlikni rivojlantirish imkoniyati kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNICEF (2021). Early Childhood Development: Global Report.
2. OECD (2019). Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education.
3. UNESCO (2022). Global Education Monitoring Report.
4. Finland Ministry of Education and Culture (2020). Early Childhood Education and Care in Finland.
5. Japan Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). Early Childhood Education Guidelines.
6. Korea Institute of Child Care and Education (2021). STEAM Education in Early Childhood.
7. Germany Federal Ministry of Education and Research (BMBF). Kindergarten and Early Development Studies.